

MARKAZIY OSIYO VA YAPONIYA HAMKORLIGI. C5+1

Nodirbek G'oibnazarov

nodirbekgoibnazarov@gmail.com

Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Darhaqiqat, Yaponiya Markaziy Osiyo mintaqasining sobiq Sovet Ittifoqidan mustaqil bo'lganidan keyingi davrda davlat qurilishida chuqur ishtirok etdi. Resurslari va logistikasi boyligi bilan e'tiborni tortayotgan Markaziy Osiyo va Yaponiya 2023 – yilda birinchi sammitini o'tkazdi. Bugungi maqolamizda Markaziy Osiyo va Yaponiya o'rtasidagi noma'lum aloqalarni ochishga harakat qilamiz.

Kalit so'zlar: JICA, sobiq Ittifoq, C5+1, Ichki Osiyo, Mo'g'uliston, Yaponiyaning katalizator ro'li.

KIRISH: Yaponiya Sovet Ittifoqi parchalangandan so'ng mustaqillikka erishgan davlatlar orasidan imkon qadar tezroq Yaponiya bilan yaqin aloqada bo'lgan mamlakatlarga yordam ko'rsatishni boshladi. Markaziy Osiyo davlatlari mustaqillikka erishgach, 1992 – yil Yaponiya Markaziy Osiyoning beshta davlati bilan tezda diplomatik aloqalar o'rnatdi va 1993 – yilda mamlakatlarni sotsializmdan bozor iqtisodiyotiga asoslangan demokratik davlatlarga aylantirishga qaratilgan hamkorlikni rivojlantirishga kirishdi. O'shanda Yaponiya bozor iqtisodiyotiga o'tayotgan mamlakatlardan biznes kutganligi va sobiq Ittifoq mamlakatlari bilan munosabatlarni chuqurlashtirish istagi tufayli dunyoda birinchi bo'lib Markaziy Osiyo bilan bog'langan edi, deb o'ylayman.

Xideki Tanabe, JICAning Sharqiy va Markaziy Osiyo departamentining doimiy maslahatchisi shunday deydi. "Taxminan 25 yil davomida men asosan Markaziy Osiyoda rivojlanish bo'yicha hamkorlik bilan shug'ullanaman. JICA 1999-yilda O'zbekistonda Markaziy Osiyodagi birinchi ofisini ochganda, men birinchi xodim sifatida ko'p mehnat qildim." Janob Tanabe JICAning Markaziy Osiyo bo'yicha yetakchi eksperti bo'lib, 2017-yilda JICAning Tojikistondagi vakolatxonasi tashkil etilganida direktor etib tayinlangan. Markaziy Osiyo davlatlari umuman yaponparast ekani aytiladi va buning sabablaridan biri O'zbekistonda o'tgan urushda shunday epizod bo'lganligidir. Ikkinchi jahon urushidan keyin Sovet Ittifoqi tomonidan asirga olingan ko'plab yapon askarlari va tinch aholi vakillari O'rta Osiyoda internirlangan va majburiy mehnatga majburlangan. O'sha davrda qurilgan binolardan biri Toshkentdagi Navoiy teatri edi. Aytishlaricha, harbiy asir bo'lsa-da, har kuni tinmay mehnat qiladigan, tartib-intizomli yapon xalqidan hayajonga tushgan toshkentliklar ba'zan xayr-ehson qilishgan. 1966-yilda Toshkentda sodir bo'lgan dahshatli zilziladan Navoiy teatri omon qoldi va shahar xarobalarda qolib ketdi. "Yaponiya va yapon

xalqiga bo‘lgan ishonchni yanada oshirib, bizning salaflarimiz yaratgan ijobiy imidjni buzmaganda ish qilishni xohlayotganimni qattiq his qilganimni eslayman.” Janob Tanabe o‘sha kunlarni eslaydi.

Yaponiya katalizator bo‘lib xizmat qiladi va Markaziy Osiyo mintaqasi doirasida hamkorlikni rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlaydi.

Resurslarga boy Markaziy Osiyo va Yaponiya o‘rtasidagi munosabatlar shundan so‘ng yanada chuqurlashdi va 2004 – yilda “Markaziy Osiyo + Yaponiya” muloqoti boshlandi. Bu Markaziy Osiyoning beshta davlati o‘rtasida hamkorlikni rivojlantirish va ularning mustaqil rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash uchun katalizator bo‘lib xizmat qilayotgan Yaponiya tashabbusidir. “Mustaqillikka erishgach, beshta davlatning har biri iqtisodiy rivojlanish bazasi, islohotlar darajasi va siyosiy sharoitga ega bo‘lib, ular parchalanib ketishidan xavotirlar bor edi. Boshqa tomondan, Rossiya va Xitoy o‘rtasida joylashuv o‘rni ham mavjud. Shuningdek, ikki mamlakat o‘rtasidagi hamkorlik va aloqani mustahkamlash istagi va Yaponiya katalizator ro‘lini o‘ynashni xohladi. Yaponiya o‘zining 20 yilligida Markaziy Osiyoda mintaqaviy hamkorlik va aloqalarni mustahkamlashga ko‘rsatayotgan ko‘makni dunyoda birinchi bo‘lib o‘z zimmasiga olgani katta ahamiyat kasb eta boshladi. Neft va tabiiy gaz kabi boy resurslardan tashqari, Markaziy Osiyoning iqtisodiy o‘sish salohiyati va AQSh-Xitoy mojarosi va Ukrainadagi urush kabi xalqaro vaziyat Markaziy Osiyoning geosiyosiy ahamiyatiga e‘tiborni tortmoqda. Iqtisodiy sanksiyalar ostida qolgan Rossiyadan o‘tmasdan Markaziy Osiyo va Yevropani bog‘laydigan Kaspiy dengizi yo‘lidan ham umidlar ortib bormoqda. Shu fonda o‘tgan yildan beri Markaziy Osiyo uchun kurash deb ta‘riflash mumkin bo‘lgan vaziyat yuzaga keldi. Rossiya, Yevropa Ittifoqi, Xitoy, Fors ko‘rfazi davlatlari, hattoki AQSh va Germaniya Markaziy Osiyo bilan birinchi sammit uchrashuvlarini o‘tkazmoqda. Yaponiya Markaziy Osiyo bilan uzoq yillik muloqotni yanada mustahkamlash maqsadida o‘tgan yili birinchi sammit yig‘ilishini o‘tkazdi. Yaponiyaning asosiy e‘tibor markazida demokratik davlat qurish uchun inson kapitalini rivojlantirish g‘oyasi yotadi. Bunga janob Tanabening quyidagi fikrlari yorqin misoldir.

“Bizning e‘tiborimiz inson kapitalini rivojlantirishga qaratildi. Mustaqillikdan oldin bu sotsialistik Sovet Ittifoqi bo‘lib, u yerdan barcha ishchilar davlat xizmatchisi bo‘lib, biznesni bozor iqtisodiyotiga o‘tkazish kerak edi. Ma‘muriy amaldorlardan tashqari, biznes o‘yinchilarni ham rivojlantirish zarurdir.”

JICA hozirgacha Markaziy Osiyoda ko‘plab hamkorlik turlarini amalga oshirdi, jumladan, demokratik davlat qurish, bozor iqtisodiyoti yo‘lidagi iqtisodiy islohotlar, infratuzilma, ta‘lim va sog‘liqni saqlash tizimlarini rivojlantirish.

Tojikistonda qurilishni kengaytirishni qo‘llab-quvvatlash. Tojikiston poytaxti Dushanbeni Afg‘oniston chegarasi bilan bog‘lovchi asosiy magistral yo‘lini kengaytirish ishlari shular jumlasidandir. JICA yordamida atrofdagi mamlakatlar bilan

aloqani yaxshilash orqali iqtisodiyotni jonlantirishi kutilmoqda. Shuning uchun JICA O‘zbekiston, Qirg‘iziston va Qozog‘istondagi Yaponiya markazlarida biznesni o‘qitishni boshladi va biznesni boshlash asoslaridan tortib yaponcha uslubdagi menejmentgacha bo‘lgan barcha yo‘nalishlar bo‘yicha ko‘rsatmalar beradi. Janob Tanabening eslashicha, imkoniyatlar o‘nlab marta ko‘p bo‘lishiga qaramay, tanlangan ishtirokchilarning “o‘rganish istagi”ga bo‘lgan ishtiyoqi sezilarli edi.

O‘zbekistondagi eng yirik qurilish kompaniyasining amaldagi prezidenti ham shu yerda biznes sohasida tahsil olgan. Yaponiya markazi bitiruvchilari tarmog‘i hozirda yapon kompaniyalari bilan biznes hamkorlik qilish imkoniyatlarini taqdim etmoqda. 2023-yil dekabr oyida Yaponiya markazida o‘tkazilgan biznes treningda ko‘plab O‘zbekistonlik yoshlar ishtirok etdi. Bundan tashqari, diplomatiya va ma‘muriyat nuqtai nazaridan biz mamlakatning bo‘lajak yetakchilariga aylanadigan yosh ma‘muriy amaldorlar uchun Yaponiya aspiranturalarida o‘qish uchun xorijda o‘qish tizimini yo‘lga qo‘ydik. 2023-yilgacha O‘zbekiston, Qirg‘iziston va Tojikistondan jami 826 kishi qabul qilinadi. Yaponiyaga qaytgach, erkaklar ham, ayollar ham Adliya vaziri (Qirg‘iziston), Mehnat, bandlik va immigratsiya vaziri (Tojikiston) va Rivojlanish agentligi (O‘zbekiston) bosh direktori lavozimlarida faol ro‘l o‘ynab, ular uchun inson kapitalini yaratishdi.

Yapniyaning yana bir maqsadi barcha Ichki Osiyoni: Markaziy Osiyo, Kavkaz va Mo‘g‘ulistonni bog‘lash bo‘yicha hamkorlik qilish va amalga oshirishdir.

Kelajakdagi hamkorlik borasida janob Tanabe shunday dedi: “Yaponiya Markaziy Osiyoning besh davlati hamkorligini vositachi sifatida tomondan qo‘llab-quvvatlasada, biz Gruziya, Armaniston va Ozarbayjon kabi g‘arbda joylashgan Kavkaz mintaqasini ham qo‘llab-quvvatlaymiz. Biz butun ichki Osiyoni, shu jumladan Mo‘g‘ulistonni sharq bilan bog‘lashda muhim ro‘l o‘ynashimiz muhim”. Markaziy Osiyo dengizga chiqish imkoniga ega bo‘lmagan mintaqa bo‘lib, qo‘shni mintaqalar bilan aloqani yaxshilash mintaqadagi iqtisodiy o‘rish uchun zarur. Hatto islohotlar darajasi bo‘yicha bir qadam oldinda bo‘lgan Mo‘g‘ulistonda ham Markaziy Osiyoni yangi bozor sifatida izlash harakati kuzatilmoqda. Buni Mo‘g‘uliston rahbarining yaqindagina O‘zbekistonga amalga oshirgan davlat tashrifidan ham bilish mumkin. Endilikda butun ichki Osiyoni, jumladan, Kavkaz orqali Yevropaga tutashadigan Kaspiy dengizi yo‘lini ham, qushning nazari bilan ko‘rish zarur. Janob Tanabe shunday deydi – “Markaziy Osiyo yanada yuksalish uchun hamkorlikni intilqik bilan kutmoqda. Markaziy Osiyo turli madaniyat va tarixga ega bo‘lgan voha shaharlaridan tortib tog‘li hududlargacha bo‘lgan dinamik landshaftlar vatani. Markaziy Osiyo haqida faqat bir davlatga tashrif buyuribgina gapirib bo‘lmaydi”.

Фойдаланилган адабиётлар

1. A. Hasanov. Geosiyosat. Toshkent “TAMADDUN”2016.
2. S.Safojev. Markaziy Osiyo geosiyosati.Toshkent – 2005.
3. O‘. G‘aybullayev. Markaziy Osiyoning jahon geosiyosatida tutgan o‘rni. Analysis of world scientific views International Scientific Journal. 2023.